

Torokszakadtamból Gergely Tamás:
Torokcsavar,
Bookart Kiadó,
Csíkszereda, 2010.

Káoszról rendet, tömegből közösséget teremteni, örök emberi igény. A káoszban, tömegben megmutatni az embert, írói alkotás. Minden könyv egy embert helyettesít, Saga Charlotte Peterstrand-ot parafrázálva egy olyan embert, akivel az olvasó soha nem fog találkozni. A kritikus pedig ott lopja be az olvasó lelkébe, szívébe, tudatába a könyvet, jelen esetben a *Torokcsavart*, ahol csak tudja.

Itt – hol is máshol – mondom el, *torokszakadtamból*, a *Torokcsavart* az elmúlt két évtized legjobb svédországi magyar regényének tartom.

Gergely Tamás könyvének hátoldalán ez a szöveg található:

„*Mintha Kafka volna a TV hírszerkesztője. Mintha Vlagyivosztoktól Los Angelesig a világ összes fekete hírét beolvasnák. Mintha folyamatosan sorolnák ezeket a híreket, és sohasem lenne végük. Mintha az emberekkel minden rossz megtörténne, ami rossz megtörténhet, és mintha más nem is történne. Mintha a minthák már kevésnek bizonyulnának a világ kilátástalanságának érzékeltetésére.*”

Igen, ennél többről nem szól a könyv. Továbbra is csak a tárgyról beszélek, mert a „könyvnek” nincs műfaji megjelölése, és amolyan igazi főszereplője sincsen. Képek azonban vannak benne, kérdés, azok adnak-e valami fogódzót. Mihez is? Az is kérdés, hogyan olvassuk *ezt* a könyvet. Hogyan, milyenek ismerjük meg *ezt* az ember-könyvet?

Látjuk, tapasztaljuk, érezzük: mindegy, hol történnek meg az író előző könyvében még „a döbbenet egyperceséinek” nevezett jelenések. A *Torokcsavarban* ezek az egypercesek folytatódnak; minden dramaturgiai-epikai szempontból hibádzva, de mégis történetté összeállva. Itt már nem marad sem hely, sem idő, sőt minden enyhítő másodperc lehetősége kizáródik, s e hiány lesz sok millió *almodó-várrá*.

Mindegy, hol történnek a „dolgok”, az „események”, az egész olyan, mintha valamelyik Európai Uniósi ország bevándorló hivatalának menedékjogot kérő adatlapokkal teli fiókjából emelné ki Gergely válogatás nélkül a sors-jegyeket.

Az országok, városok nevében megjelennek a *nemnyugati-nemkeresztény-nemkultur* országok, városok. De ott van a jelenkori Európánk is.

Ma Magyarországon a korrektség nevében nyilván úgy mondanák, hogy a *nyugati, civilizált* világ bosszantására készült ez a könyv. Ám nem! Kiáltás ez, hogy

Magyarországon kívül is van élet, de olyan, amitől nem szabadulhat a magyarság sem, s nemcsak azért nem, mert mindez magyarul íródott, hanem mert mi, magyarok is tevőleges alakítói vagyunk (mind-)ennek, a világnak.

„*Persze nem titok*”, így kezdődnek a fejezetek, a megismételt döbbenetek percei a *Torokcsavarban*. Az első mondat két-háromszavas alcímei egysorosoknak is elmennének.

Persze nem titok, de jó volna tudni, kiről szól a könyv. Hát arról az emberről, akivel talán jobb is volna nem találkozunk. A történetben: van valaki, aki „Könyvet ír, hisz a szóban” (92). Van nyomdája is, barátai pénzt gyűjtenek, kéziratok fiókban. Bár „Meggyőződése, hogy nem irodalom, amit összekapar. [...] Öngyilkosság helyett papírra veti gondolatait” (100); „Rángatja ide meg oda a szavakat, mi más tehetne, idegenek fölött nincs hatalma” (102); „Keresi, ugye, az összefüggéseket” (104), mert „Szereti összekötni a szálakat, esik erről szó korábban” (144); „Szeretné összehangba hozni a részleteket, úgy teremteni meg az összehangot” (148); „önmaga analitikusa” (151) akar lenni.

Néha megszólal ez a szereplő, kiszól egy kamerába, egy társának, vagy önmagának. Egyfajta alanyi próza ez, ám mégsem pusztán önéletrajzi.

Sokáig nem is tudtam, milyen nyelven olvasom a *Torokcsavart*. Azt tudtam, hogy Svédországban olvasok egy könyvet, egy itt élő szerző művét. Az olvasó sokáig zavarban lehet, mert annyi az *idegen*: a helyszín és a nép, az idegen helyszíneken élők nevei; csak lassan, utalások révén derül ki, hogy magyar e könyv nyelve. Ezzel szinte párhuzamosan az is kiderül, hogy a világ összes táján jelenéseken át bolyongó én a magyar valóságban is otthon van. Ahol az is előfordulhat, hogy valaki „Azt tartja róla, nem igazi magyar” (145), s talán ezért „belép a Jobbik soraiba” (142), „a Fideszt nem állhatja” (132). Ám emellett egy másik, általunk is jól ismert térben van otthon igazából „Nu, tatá” (119), „féldeci monopol mellett” (142), „Pursiszipplu” (149), egy határon túli helyen.

Bár látjuk, érezzük: a szerző minden kimondandó, mert el nem hallgatható mondatában együtt vérez és érez könyve szereplőivel, az egyetemes alanyból egyetemes énné fel- és önmagát kinövő XXI. századi emberrel. Az egyén egyetlen menedéke a globalizált énben való feloldódás.

Ebben a hiperrealista versenyfutásban tetten érjük magát az író is. Ó, régi szép idők, amikor a képzeletbe menekülhetett a szerző is! Honnan szerez írónk tudomást a világról? „...áll az újságban” (105), vagy dől a rádióból, tévéből, sms-ekből vagy éppen az internetről. Ám a nyelvi játékok, a gondolati alliterációk emelik ki a sajtó-nyelvből a történeteket és egy másfajta jelenléttel ruházzák fel: szemtanúvá teszik az olvasót.

Az író maga-magát helyezi apokaliptikus történéseinek egyik – egyetlen – *nemtelen* főszereplőjévé. „Száz leütést biztosítanak számára, magyarázza meg. Száz? Negyede elég” (162).

Gergely Tamás stílusa a *Torokcsavar*ban teljesedett módszerré. *Negyedelésével*, kihagyásaival tömörít. Nemcsak a megtörtént és megtörténhető behelyettesítést hagyja ránk. Kérdezi, hogy „Felelőse érte, ha nem tud róla?” (55), s mert lenézi – saját – korábbi énjét, „Elszégyelli magát (...)” (165). „*Mikor lesz vége? Az egésznek, úgy érte. Megfájdul gyomra, végre. [...]* S nem menekül, mert valakinek vállalnia kell, amit elkövetnek” (68).

Gergely egyetlenes énje vagy öl vagy öt ölik: „Szúr keresztül, öl meg, vág le. Szitává lövi (...)” (106). Apja, anyja, gyermekei gyilkosok vagy áldozatok. Vagy férfi, vagy nő. Megfigyelik vagy megfigyel. Vónásai emberek, megértően követjük sorsában.

A *van*, ma van: az *írásokból* kiolvasható tér-idő-vallások (jobb odafigyeléssel a *téridővallás*-elméletek cáfolata is). Tudjuk, nem egy eljövendő – bár senki által nem kívánt – jövőképről van szó. Ezeket az embereket, akiket a társadalom nem csupán magukra hagyott, hanem kollektív büntetésként a történelemnek is odadobott (nemcsak az író, de az *ember*) Gergely sem érti, de meg akarja érteni, s velünk olvasókkal is megértetni. Sorsuk, a mi sorsunk példaképei. Sorspéldaképek, melyeknek feltételein, ha tudunk változtatni, mi is továbbhordozói és alanyai leszünk. Ellenkező esetben velük együtt múltunk. A felejtés még gyalogszerrel jár, ám a történések villámszerű gyorsasággal következnek be, ha egyáltalán bekövetkeznek. Van úgy, hogy csak fel-fellámpa a történet (Gergely *negyedelése*), vagy annak egy következménye, vagy még az sem, mi már csak a bosszúról értesülünk. Az egész világ egy *fatva*, vagy, hogy hű maradjak a gergelyi felszabadító asszociatív technikához: az egész világ egy *fabatkát* sem ér. Persze az is csak álom (vágy, de semmiképpen sem cél) a szabadság, hiszen az asszociációk a nyelvi kötődésekből fakadnak, szótagokból, a legkisebb hangokból, néhol egyenesen betűkből.

„Oldalt fordul, a *maláta* ömlik belőle, keverőbből a malter” (65), „Tisztában van önmagával, ha szól, tisztába teszik, mint egy kisdedet” (87) és „Feltámad Jézus (...)”, a következő sorban pedig így folytatódik: „Feltámad a szél (...)” (94).

Gergely az élet, a nyelv – az *életnyelv* – groteszkjét is alkotói attribútumává teszi, azaz: „viccel üti el az élet a dolgoknak” (148). Nyugodt *lélekkel* járhatja *le* az alkotói magas-irodalmi nyelvezetet, de csak látszólag a szabad(ság), a szabatos élvezet érdekében: főhőse „mosolyog saját sületlen viccein” (136). „Na jó, viccel. Szét a sliccel!” (142). „Lesz vagy volt, *áthalad* rajta hármezer volt...”

Űr

Hogyan olvassuk e regényt? Nem elég az olvasás-tudás, improvizatív készséget vár el az olvasótól is. Nemcsak az író lesz maga a mű, hanem az olvasót is bevonja a regény változásába: „... a nyelvek nem változnak. A beszélők (és az írók) azok, akik változtatják a nyelvet [...]. Ha vannak törvények, amelyek meghatározzák a nyelvek változását, ez abban a mértékben áll, hogy vannak olyan törvények, amelyek irányítják a társadalom fejlődését.”¹ Ha a mai olvasói szokások szerint olvashatatlannak a *Torokcsavar*, javaslom, változtassunk ezen a szokáson!

Mit üzen a szerző? Van-e még enyhítő üzenetnek helye, vagy csak a csapás-hatás jut nekünk? Látjuk, a pusztulás már nem a végzetünk,

hanem mindennapi cselekedetünk eredménye. Gergely Tamás *Torokcsavar* regényével lezárult a XX. század. Az ember megismerte önmagát, kérdés, tud-e ennek tudatában magával együtt élni?

Maurits Ferenc könyvben szereplő grafikai nem illusztrálják azt, hanem vizuális-memoriter jellegűknél fogva erősítik a súlyosbító emlékezést.

Tudja-e a ma (mi, mai emberek), ki a mai ember? Ki az, akiről a mai feljegyzések (újsághírek, tévés híradók és megannyi blogok), azaz a mai nyomok alapján a történelmet írják a holnap történészei? Megértéséhez megvannak-e az eszközeink?

Egyik eszközünk, ne kerüljessük, maga a könyv, a *Torokcsavar*.

Gergelyben az a jó, hogy bár felsorolja és megnevezi az uralkodó (és nem csak európai) vallásokat (amelyekről tudjuk, hogy mind a szeretetet hirdetik), mégsem köti ezekhez létünk sorsát. De nem is biztat, mégis tudjuk, egyetlen megoldás van, a büntetlen és büntethetetlen ember.

Sall László

1 Bertil MALMBERG idézi BENCÉDY József, *A nyelvi, nyelvhasználati változások belső hatóerőiről* című írásában.